

TENEN

30. årgang nr. 2 – november 2019

PÅ TUR TIL HALSINGLANDS MUSEUM I HUDIKSVALL – LÆS MERE PÅ SIDE 6

Indhold:

Da TENEN tog på tur til Hälsingland	side 3
Kerstin Ekengren – tekstilkunstner i Järvsö	side 19
Bogomtaler	side 21
Samsø Broderifestival	side 22
Postkort fra Järvsöbaden	side 23
Kontaktliste for TENENs bestyrelse mv.	side 23
Bagsiden: Postkort fra pilgrimsstien	side 24

QR-koden henviser til dette bladnummers side på internettet

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening – CVR 30865995

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Farum, tlf. 44 95 05 55.

Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Birkerød, tlf. 45 81 05 05.

Kasserer: Susanne Rundqvist Pedersen, Frederiksberg, tlf. 26 62 80 80

REG.NR. 1551 KONTONR. 1430130 • SWIFT-BIC: DABADKKK IBAN: DK2330000001430130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I sæson 2019/20 er prisen pr. år 250 kr.

Husstandsmedlemsskab koster 300 kr. Betaling med frist 1. juli.

Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

TENEN – Danish Society for Textile History – Verein für Dänische Textilgeschichte

Tidsskriftet **TENEN**

Redaktion: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55,
silke-annet@silke-annet.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, Kollerødvej 39, 3450 Allerød
telefon 26 60 28 40, *vofl3450@gmail.com*

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526
Copyright © TENEN og forfatterne • 18.11.2019

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne august, november, februar
og maj. Deadline for redaktionelt stof er seks uger før.

Artikler og indlæg sendes til redaktionen
fx med mail – eller evt. maskinskrevet med brevpost. Tekst og illustrationer adskilt.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.
Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningen
– så længe lager haves. Prisen er 65 kr.

Ændring af sendeadresse meddeles til kassereren.

Web-sted: *www.tenen-dk.tk* – Facebook: *www.facebook.com/groups/TENEN.forening*

Da TENEN tog på tur til Hälsingland

Hälsingland er et landskab i den sydlige ende af Norrland i Sverige. Det ligger omkring 350 km nord for Stockholm. Beliggenheden var egnet til dyrkning af hør og gjorde på den måde bønderne i området endog meget velhavende, hvilket blandt andet gjorde det muligt for dem at bygge de store og rigt udsmykkede bondegårde med mange fine tekstiler.

I begyndelsen af september 2019 drog en interesseret flok mod Järvsö, der var udgangspunkt for en række ture ud i landskabet for at opleve tidligere tiders hørframstilling og nogle af de fine bevarede gårde. Heraf er ikke mindre end syv på UNESCOs Verdensarvliste.

Tidligere var skrivemåden Helsingeland; men i 1900-tallets første år fik jernbanerne besked om ensartet benævnelse af stationerne. I den sammenhæng forsvandt et 'e' midt i navnet og det første 'e' blev ændret til 'ä'. Andre steder i Sverige er man vendt tilbage til den gamle stavemåde senere i 1900-årene. Det gælder fx Helsingborg og Trelleborg.

Idéen til turen kom fra Lis Slottved, som også stod for dens planlægning og gennemførelse.

Oplægget til turen var, at deltagerne selv sørgede for transport til Ljusdal station. Mange tog toget fra København og enkelte kørte i egen bil. Fælles for alle var, at vi boede på Hotel Järvsöbaden og derfra drog ud på færd i lokal lejet bus.

Læs i det følgende beretninger fra turen skrevet af Else Høbye, Edel Gnistrup, Agnethe Nygaard, Margit Ambeck, Bent Bille, Kate Farcinsen, Lone Falkenberg, Lis Brandt, Susanne Ipsen og Birgitte Kullmann, Vibeke og Frits Lilbæk samt Annet Laursen Skjelsager.

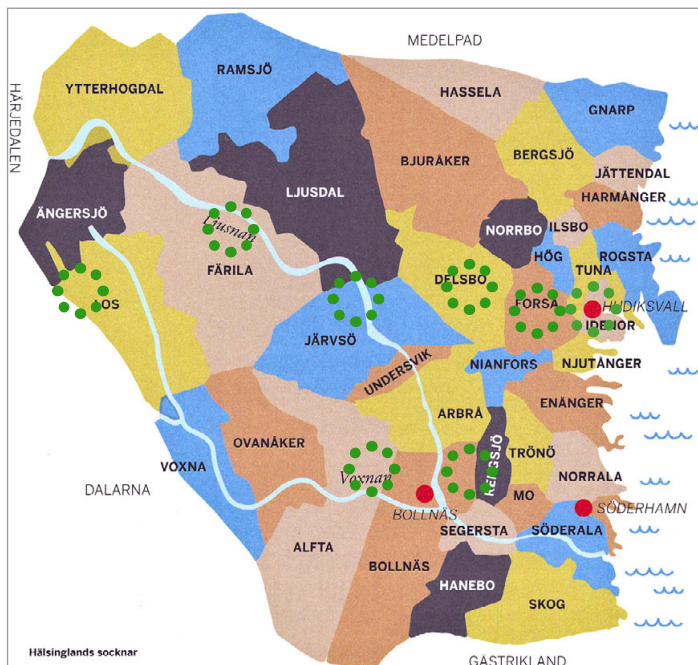
Grete Kusk har lavet en hel særlig rejseberetning om en kendt kunstner, som i sin tid boede i Järvsö. Den bringes på side 19 i dette blad.

Vibeke Lilbæk fortæller om to indkøbte tekstilhistoriske bøger på side 21.

Oversigten her til højre er fra dragtbogen og viser sogene. De 8 prikkede grønne ringe markerer turens fine oplevelsessteder.

Allersidst i bladet er to postkort fra Hälsingland.

*Turdeltagerne
siger Lis mange
tak for turen til
Hälsingland!*

Delsbo Forngård

Den første formiddag på TENENs tur til Hälsingland tilbragte vi på Delsbo Forngård, hvor Susanne Klingefors, Hälsinglands Museum, og Peter Jonasson, formand for Delsbo Hembygdsförening, viste rundt. Delsbo Forngård er en "hembygds gård" – et friluftsmuseum i Delsbo grundlagt i 1938 af hembygdsföreningen med gårde og andre bygninger fra området, som er flyttet hertil.

Hälsingland er kendt for sine store og meget dekorerede tømmerhuse. Syv af disse er udnævnt som UNESCO Verdensarv, men et af kravene er, at gårdene skal ligge på deres oprindelige placering. Så derfor er husene på Delsbo Forngård ikke verdensarv.

Peter Jonasson viste os rundt i nogle af de gamle bygninger. Først Kilalogen, en tærskkebygning fra 1700-tallet bygget af groft tømmer med spor efter hesterundgangen i gulvet. Nu bruges bygningen til udstillingslokale. Vi så billedudstillingen "Gröna vågen – ifrån ett Delsbokollektiv" om unge hippier, der kom til Hälsingland for 50 år siden og dannede kollektiver. De ville være selvforsynende, dyrke alting selv og optrådte både med og uden tøj.

Dernæst så vi Norrbergsstugan, Tjärnmyrastugan og Per-Nilsas gården, tre bygninger fra 16. og 17. århundrede. De er flyttet til museet og står nu opført omkring en gårdsplads. De var alle tre udsmykket med nogle fantastiske vægmalerier af bl.a. Gustaf Reuter (1699-1783) og hans elev Erik Ersson (1730-1800). De rejste fra gård til gård og dekorede vægge med linoliemalerier mod kost og logi som en væsentlig del af betalingen.

De tre bygninger viste udviklingen i malerierne fra de tidligste fabulerende billeder til de seneste mere tapetagtige med regelmæssigt gentagne mønstre.

Delsbo Forngård

Delsbo Forngård

Susanne Klingefors

Delsbo Forngård

Her var det vi så den første “vendebænk” – en bænk hvor rygstødet er hængslet, så det kan vendes. Man kan sidde enten med ansigtet mod ildstedet eller mod bordet på den anden side. Vi så sådanne bænke andre steder senere.

Derefter viste Susanne os dragter og broderier i hovedbygningen. Ovenpå var der en flot samling af forskellige dragter, lige fra en jakke og nederdel af fåreskind med pelssiden indad, brudgommen i stampet vadmel på vej til sit bryllup, til bruden som var klædt på af brudepåklederske med brudekrone og påsatte krøller. Vi så de søde små huer i kattun, de smukke trøjer strikket i rødt, grønt og sort.

Traditionen for dragterne har holdt sig fra håndlavede dragter i 1700-tallet frem til 1900-tallet, hvor man dog kunne finde på at kombinere en gammel nederdel med en maskinsyet bluse.

Til sidst fik vi lov at beundre – og røre – Susannes egen samling af broderier.

Delsbo Forngård

Hälsinge Linneväveri

For ca. 100 år siden blev Østrigeren Franz Kaulich inviteret til Hälsingland for at være med til at udvikle hørproduktionen i området. På et tidspunkt var der op til 500 ansatte i produktionen.

Konjunkturerne ændrede sig, og i 1970-erne var det store hør-eventyr slut. Nu er der ingen industrielt fabrikeret hør tilbage i Sverige. Tilbage er der kun væverier, som anvender hør dyrket i Østrig og Frankrig og bearbejdet i Italien. Et af disse er Hälsinge Linneväveri hvor 3. generation Kaulich tager imod.

Linneväveriet blev startet i 1983-84, da produktionen af hør sluttede. I væveriet er der nu kun 2 ansatte, nemlig Urban Kaulich og hustruen Maud, da lønomkostningerne og arbejdsmiljøkravene for ansatte ikke kan honoreres.

Hälsinge Linneväveri

Hälsinge Linneväveri

Designere bliver inviteret til at forny produktionen, mønstre bliver fundet på museer og på egenen, eller der kommer bestillingsarbejde.

Gardiner er et stort, men vanskeligt produkt, da vævningen skal være meget jævn. De fleste mønstre hertil kommer fra kunderne, og mønstrene indgår nogle gange senere i sortimentet, som ellers består af badelagner, servietter, viskestykker og duge op til 160 cm i bredden.

Efter en rundtur på fabrikken kom vi op i butikken, hvor de flotte resultater kunne beundres og købes.

Hälsinglands Museum

Midt i byen Hudiksvall er museet placeret med respekt for bevaring af historiske omgivelser.

Området har været begunstiget af velstand, da der ikke i historisk tid har været krigshandlinger eller voldsomme sygdomsudbrud, samtidig med at der ikke har været adelsmænd til at udnytte befolkningen. Der har været en indvandring fra Finland, hvorved det kunstneriske udtryk i tekstile arbejder er blevet specielt.

Besøget startede med aflevering af den flamskvævede pude, der er beskrevet i TENEN 29. årg. nr. 3, side 3.

Derefter gik vi til det overskuelige og seriøse tekstilmagasinet. Det var en fornøjelse at se, hvor

omhyggeligt tingene blev opbevaret på udtrækshylder, i æsker og på stativer.

Af de ting, der var lagt frem til vores besøg kan nævnes utrolig smukke strikkede trøjer i rødt/grønt og lidt sort mønster. Alle med monogram og årstal strikket ind foran under halsudskæringen.

Der var broderede tasker, hvor der var anvendt en tinomviklet tråd langs kanterne af motiverne, hvilket gav et helt specielt udtryk.

Vi så også en mængde vanter med broderi ovenpå. Det yderste stykke ved fingerspidserne kunne vippes op, så man kunne bruge fingrene uden at tage vanterne af.

Desuden så vi huer, smukke forklæder og mange andre tekstile arbejder.

I selve museet fik vi en fin gennemgang af en righoldig udstilling af tekstile redskaber og teknikker "Fra frø til garn". Maskiner brugt ved hørfremstillingen osv. Der var også en omfattende udstilling af teknikken omkring tintråden, der blev brugt på broderierne.

Det var alt-i-alt en rigtig flot eftermiddag.

Järvsö Hembydsgård 1

Efter en opulent middag blev vi i regnvejrs sendt videre til hembydsgården i byen, hvor vi blev bænket ved to langborde – klar til at effektuere de input, vi i dagens løb havde fået ved at se på broderier - i dette tilfælde Järvsösöm fra 1700-tallet.

Mangel på den dyre silke fik dengang pigerne til at benytte en besparende måde at sy på, så stingerne næsten kun lå på retsiden. Silken blev købt i Danmark. Én af

de lokale Järvsö-kvinder forklarede den historiske baggrund for Järvsösömmen. Den var efter en nedgangsperiode i 1800-tallet blevet genoptaget i 1913 – dog blot for en kortere tid. Efter endnu en pause blev den så genoptaget i 40-erne, og man kender navnene på de gårde, hvor man genoptog broderitraditionen.

Oprindeligt blev der syet med en klar højrød farve. Den farve viste status fordi den var dyr, men da linned ofte blev vasket med kraftige midler, blev farven afbleget, og man syntes godt om den nu anvendte rosa nuance.

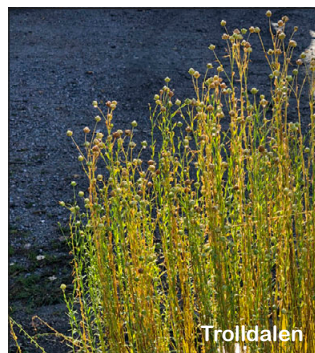
Med tungen i den ene mundvig kæmpede vi bravt for at efterligne de ønskede sting på den lille prøve – med større eller mindre held. Selv små sting kan give store problemer, men med kaffe og en gedigen kanelbulle fortsatte vi fliden.

På hjemturen druknede vi alle i det lokale skybrud, så den aften står våd og klar for os alle.

Trolldalen

Denne morgen skulle vi lære om tidligere industriel hørberedning; afgang fra hotellet klokken 8:15 i strålende solskin. Hele ruten dertil er præget af træer og atter træer.

Vi begyndte ved den ende af beredningsanlægget, der er nærmest ved vejen. Der står en trækasse med hørplanter med nydannede frøkapsler. Der er kun én blomst i hele bundtet; vi bemær-

kede, at vi er højt mod nord, for modningen er ikke så langt fremme som i Danmark, hvor hørren allerede var klar til spinding.

Vi blev modtaget af guiden, der gav os en fin orientering. Der har været vandkraftanlæg seks steder i Trolldalen. Initiativet til industrialisering af hørberedningen er taget af en lokal præst i 1700-tallet. Hele processen med rødning, brydning, skætning og hegling, som før kostede kolossalt med tid, kunne nu køre langt hurtigere. Anlægget har skiftevis været privatejet og kollektivt ejet; nu er det et statsstøttet museum.

Guiden førte os langs anlægget, så vi gennem hendes forklaring kunne følge processen. Klimaet i Hälsingland er køligt, så man kan først så sent. Derfor er modningen også sen. Man høster hørren, når den knap er moden; men man kan risikere at få frost allerede i august, hvad der er katastrofalt for avlen.

Modningen foregår i et hus, der er opvarmet af en stor ovn. Derefter

knevles der: man trækker frøkapslerne af med et apparat, der ligner en stor kam. Når frøene er samlet sammen, skal planterne rødnes, så at man kan skille spindefibrene fra barken og træstoffet. Det foregår ved, at man pakker planterne ind i store stykker hørlærred, lægger dem på en slags slæde, som sænkes ned i vandet, så høren befinder sig lige under overfladen. Bunterne bliver bundet fast og tynget med store sten. Der ligger de i almindelighed i tre uger. Det er en betingelse, at vandet er mindst 13 grader varmt, ellers virker mørningsprocessen ikke. Man kan vælge mellem enten at rødne i rindende eller i stillestående vand; det rindende vand gør hørren lysere, men det stillestående vand er blidere ved fibrene.

Brydningen, hvor de møre dele af planterne slås i stykker, var før et tungt arbejde. Nu kan vandet løfte en stor træhammer og lade den falde ned på planterne og knuse de møre plantedele, skæverne. Det er farligt at arbejde med sådan en stor hammer; men det gik i reglen godt.

Den brudte hør skal skættes, så at man får fjernet endnu flere skæver. Hvor man før sad med sit skættesværd og rensede møjsommeligt, fik man med maskinkraften et helt hjul med sværdene som møllevinger, og så var det bare at holde bundterne hen over kanten, så at skæverne blev slået af. Det arbejde var hurtigt, men altså også farligt! – man sad to over for hinanden på gulvet med fødderne i et hul i gulvet og skættede over et dobbelt-hjul. Der er flere dobbelthjul i rummet, så der blev rigtig produceret. Man kom åbenbart tit godt fra uheldene. Da dæmningen til vandkraftanlægget i 1986 brød sammen, var der ingen, der kom noget til.

Anlægget kom til at fungere i mange år. Det var i brug for alvor frem til midten af nitten hundrede halvtredserne. Det nåede i attenhundredetallet at producere 20.000 lispund om året, så der gik meget til eksport. Det er 170 tons/år i dagens vægt. De tre sidste år er pengene gået den modsatte vej i form af statsstøtte til museumsforeningen.

Sammen med dette besøg var det naturligt at besøge det moderne væveri Växbo Lin, der ligger lige ved siden af det gamle anlæg.

Växbo Lin

Efter besøget i Trolldalen, hvor vi så tidligere tiders forarbejdning, var det tid til at se, hvordan hørren bliver anvendt i en moderne fabrik.

Vi blev vist rundt af den ene ejer af fabrikken, Jacob Bruce. I væveriet var der helt stille, for de 2 mandlige vævere og 1 mekaniker, var taget på elgjagt.

Växbo Lin startede med at bygge fabrik i 1990, efter at

Rolf Åkerlund året før havde hentet flere spindemaskiner i Normandie

I 1994 fik de to væve fra Borås området og ved hjælp af en svigerinde, som var håndvæver samt to sønner med mekanisk snilde, fik de vævene i gang igen. Nu har de 21 brugte væve og i 2018 købte de deres første nye væv. Den ældste væv er fra 1923 og blev for nylig pensioneret.

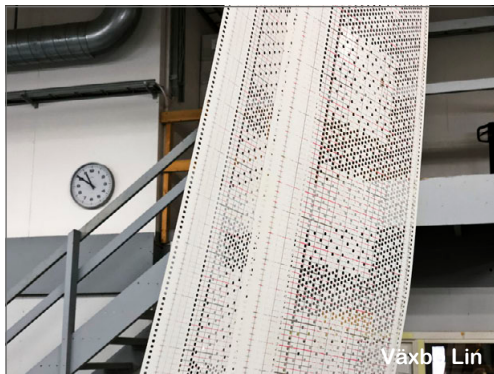
I Sverige dyrkes der ikke hør til spinding længere og hørren bliver avlet i Belgien og Normandie, hvor den avles økologisk.

Hør kan være et vanskeligt materiale at arbejde med, og i trendsalen hvor hørren bommes sektionvis på bommene, skal der være 70 % luftfugtighed og trådene bliver vokset. På hver væv kan der væves 2-3 forskellige varer, og når der skal opsættes nye mønstre, tager det to uger for to personer, alt efter hvor bredt stoffet skal være. Der bliver sat 2-3 nye vævninger op om året.

I alle årene fra 1990 har Ingela Berntsson fra Stora Askerön nord for Göteborg været deres designer. Hun laver væveprøver hjemme på sin håndvæv, og når det er klaret, sender hun bindingstegning og opskrift, som så bliver lavet til hulkort for ældre væve, eller bliver lagt ind i den nye vævs computer.

Efter stoffet er vævet, bliver det kontrolleret og repareret af to kontrollanter i 1. og 2. sortering.

Stoffet bliver derefter vasket og presset og tørret, hvorefter det kommer i systuen. Växbo Lin har 4-500 forhandlere over hele verden, hvoraf Sverige er deres største marked. Om sommeren er de

mere en oplevelsesvirksomhed end et væveri, for meget tid går med at forklare om vævene og produkterne til alle os turister.

Herefter forklarede Jacob Bruce om behandling af hellinned: 30 minutter i lunkent vand før første vask, for at undgå at stoffet kommer til at se "brytverk" ud.

Det bedste med hellinned er, at det tåler kogning. Kommer der en plet på duken: Stil en skål under duken, kom lidt sæbe på pletten, hæld kogen-de vand igennem duken og ned i skålen.

Til sidst fik vi lidt tal: Jacob og hans kone købte virksomheden for 13 år siden. Der var en omsætning på 4,7 millioner og 6 ansatte. Nu ligger omsætningen på 16-17 millioner, og de har 12 ansatte. Indtil for 6 år siden havde de eget spinderi, men den meget gamle maskine brød sammen, og sammenholdt med at spinderiet optog 2/3 af fabrikkens areal, besluttede de at indstille spinderiet. Nu spindes garnet i Italien af en virksomhed som ejer markerne i Normandiet, hvor den indledende forarbejdning også foregår.

Et besøg hos Växbo Lin kan absolut anbefales, hvis man interesserer sig for vævning og kvalitetsprodukter, som holder i mange år. Med hensyn til tidspunkt for besøget kan jeg anbefale, at man kommer, når elgjagten er gået ind. Der var dejligt stille i væveriet den dag, vi var der.

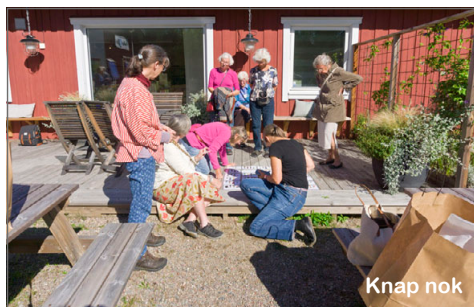
Var finns Linlandet?

Ett annat slags lin odias idag, fälten blånar av oljelin och EU-stöd. Dock inte i Hälsingland. 2010 såddes ca. 19000 hektar i Sverige, linet är en fånggröda, minskar kväveläckage och övergödning.

Det regionala projektet Linlandet under 1980-talet hade stora planer på kommersiell odling i Hälsingland, på nya produkter och innovationer. Var det den statliga politikens sista omtag? En förhoppning om att hela Sverige skulle leva, att det gick att återskapa en redan dömd bransch?

Sveriges nordliga klimat är fortfarande ett argument som talar till linets nackdel. Idag är Kina världens verkliga linland, följt av Ryssland, Vitryssland och Frankrike.

-- Hälsinglands Museum

Inden vi forlod Växbo Lin, blev alle vore knapper, som vi skulle give til vores næste besøg udsat for en fotosession. På terrassen, hvor vi havde nydt vores frokost i det skønne solskin, fik alle vi andre så mulighed for også at bese – og fotografere alle knapperne, hvor der vist ikke var to ens.

Hedbacka i Långhed

Afsted med bussen med Peter - stadig bag rattet - til Långhed, hvor vi skulle besøge en - viste det sig - spændende tekstilkunstner, der var i færd med at forberede en udstilling af sine arbejder i Edsbyens Museum, "SYTT". Vi ankom til Långhed kl. 14, og holdt foran en beige træbygning, som var en nedlagt købmandsbutik fra 1890-erne.

Her havde Barbro Ager boet med sin mand Simon siden 1999. Huset, som de havde sat istand, hedder "Hedbacka" og har bevaret oprindelige vægtapeter fra da huset blev opført. Tapeterne så vi på husets 1. sal.

Vi fik først en introduktion til den tekstiludstilling, hun var ved at forberede, og hvor hendes farvestrålende uldbroderier lå fremme til skue. Det viste sig, at hun anvendte et specielt materiale til disse fantastiske broderier, nemlig let spundet uldfilt, der havde tjent som fodlapper til mænd i stedet for strømper. Barbro Ager havde i 1990 købt disse lapper i et militært overskudslager for næsten ingen penge. De var blevet til overs i Svenska armén, da man gik over til strømper i 1980. Hun har indfarvet uldfiltet, og derefter broderet på dette.

Desuden viste hun os en hel række vanter i mangfoldige udgaver, som havde dannet grundlag for en tidligere udstilling af sine arbejder. Hun var

begyndt som tekstilkunstner som 14-årig, og havde for nogle år siden fået et stipendium. Nu var hun 76 år og pensionist, men stadig meget produktiv.

Foruden vantesamlingen, som var utrolig dekorativ, havde hun ophængt nogle tryk på tekstil, som hun tidligere havde udstillet i Hornsgatan i Stockholm – gallerigaden på Södermalm. Hun fortalte om de forskellige strukturer hun fik frem ved at gøre ulden blød, og hun fildede selv videre.

Herudover havde hun i det første rum vi kom ind i, et sandt overflødhedshorn af knapper og skuffedarier bl.a. indkøbt i en nedlagt knappeforretning i Stockholm. Men også en samling af syskrin og mange små figurer, knappeæsker, sytrådsholdere og fingerbøl havde hun.

Hun benyttede sig af en særlig teknik til også at kunne anvende vadmæl til sine broderier, der lå fremme, så man blev ganske overvældet af farvesammensætningen, farvepragten – og flot, flot forarbejdede uldbroderier.

Vi var så heldige at få lov til at komme op på 1. salen, som indeholdt privaten, og også her blev vi præsenteret for bl.a. fantastiske patchworkarbejder, bl.a. en frakke, der hang i soveværelset, var jeg vældig betaget af.

Jeg tror vi alle – hver for sig – gik måbende omkring og sugede til os af indtryk – bare det at beskue det oprindelige franske tapet, lysekronen, billedophængningen – bemalet skab, hæklet “sag” med gæs på en krans og forklaringen om alle de broderede båndrester, som blev samlet og hæftet sammen. De stammede fra bygdens kvinder, og de blev syet i kanten på vuggen, når et barn skulle føres til dåb. Dette betød, at barnet blev beskyttet og ville få et langt liv.

Hver gang man vendte hovedet, fik man øje på nye finurligheder, og på et tidspunkt var man så mættet af indtryk, at det var på tide at tage afsked.

Inden vi forlod knappesamlingen, som i virkeligheden ikke var det, som jeg synes var det mest

fantastiske, så fortalte Barbro Ager, at hun ikke kunne udpege sin ynglingsknap, men viste os dog "Dronning Victoria knappen". Også en knap fra Nepal, som Ellen Bangsbo kunne fortælle om, og som nok var en del af en "serie", var hun meget interesseret i at høre om.

Lis fik afleveret alle vore knapper syet på knappekort, som Barbro tog imod, og dem ville hun se på, når hun den aften kom hjem fra svømning ...

Søren havde været udenfor, og taget billeder, og havde så mødt Barbros mand Simon, som i anledning af vores besøg var forvist til sit værksted, hvor han gik og snedkererede. Det lød til at mændene også havde fået lidt at vide om hans arbejde.

Inden vi tog afsked, var der fotografering på trappen og Peter vores chauffør, skulle selvfølgelig med på billedet.

Järvsö Hembygdsgård 2

Vi var igen inviteret til Järvsö Hembygdsgård, hvor Gunilla Björs denne aften fortalte om Järvsö dragtens historie og variationer. Gunilla var selv iklædt den smukke dragt og havde medbragt et stort udvalg af dragtdele, både originale og kopier.

Hun syntes ikke hun havde så meget børnetøj at vise, men vi så dog forskellige drenge- og pigehuer og kunne konstatere forskellen mellem dem, hvor pigehuerne er syet af tre stykker stof, mens drengenes var af seks stykker med en slags kile i toppen. De var alle syet af smukt kattun stof eller silke. Der var små sorte, smukt broderede kirkevanter, veste til drengene, bukser i skind og tasker eller lommer, som Gunilla kaldte dem, til både drenge og piger.

Vi beundrede de mange smukke dele af kvindedragten. Livkjolen er speciel for Järvsö dragten med det sorte stof, hvor trenden er hør og islettet er uld. Alle var smukt plisserede og havde en rød kant forneden. En anden speciel ting er ryggen, hvor selerne fra skuldrene samles i en bred sele midt på ryggen.

Bluserne var alle hvide med fint broderi på skuldrene og ved de rynkede ærmeborter ved håndleddene. Ved kraven foran sad en fin sølje i forgyldt sølv, ofte med en bue.

Striktrøjerne var i rødt og grønt med fine blomstermotiver, strikket rundt og klippet op i midten. Ærmekanten ved håndleddene var strikket på en særlig måde med snoet garn, som bagefter var klippet op, så de lignede rya.

Til alle dragter hørte et forklæde i sribet hør eller blomstret i kattun. Et enkelt kirkeforklæde brugt ved begravelser og altergang stak ud ved at

være vævet i ensfarvet hør og derefter glittet.

Mange har også båret et tørklæde om skuldrene. De var nok importerede eller hjembragt som kærestegaver. Sammen med "søndags eftermiddags gåborttøj" tog man nok hellere en "hjertervarmer" på - et trekantet sjal, som blev bundet rundt om livet.

Tittende frem under forklædet hang taskelommen, en uundværlig bestanddel af dragten til opbevaring af personlige ting, måske et lille stykke kandis eller kanel til at tygge på, hvis prædiken blev for lang. Lommen kunne være broderet og have et kunstfærdigt låsetøj, som ofte var lavet af den lokale "sockenlapp".

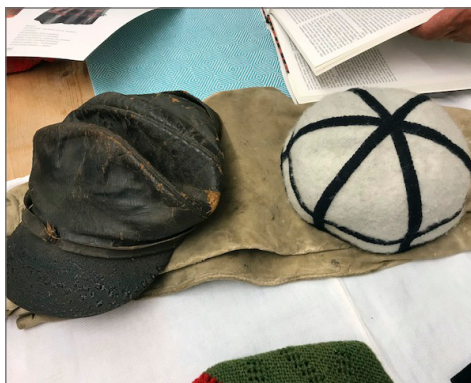
Håret skulle selvfølgelig være til-dækket, og Gunilla viste os mange forskellige kyser, nok især til brug ved kirkegang. Men alle kyser gik lidt ned i panden og dækkede ørerne. Der var kyser til alle og til alle formål: gifte kvinder, skriftekyse, bryllupshuer osv.

Hænderne skulle også være til-dækkede i kirken. Om sommeren brugte man halvvanter, og om vinteren havde de lammeskind som for. De var røde eller sorte og med fint broderi.

Mandedragten er også meget smuk og interessant med skindbukser og med en fin hørskjorte med broderi - især beundrede vi den meget lange brudeskjorte, som også blev brugt som ligskjorte. Der hørte selvfølgelig også vest og jakke til - som ofte nærmest var en frakke i uld med fine sølvknapper.

Strømperne var strikket i den tyndeste uld, hvide eller røde, og på supertynde pinde. Huen kunne være strikket, filtet eller i læder til fint brug.

Det var vældig interessant at få gennemgået dragten systematisk. Da vi også så mange flere forskellige dragter den følgende dag, føler vi os helt

velbevandrede i Järvsö dragten – velvidende, at der findes mange forskellige sognedragter i Hälsingland.

Fågelsjö Gammelgård Bortom Åa

Gammelgård ligger på grænsen mellem Hälsingland og Dalarne. I 1500-1600-tallet fik bønder fra Savolax i det østlige Finland tilbud om seks-tyv års skattefrihed, hvis de ville opdyrke jorden i denne egn.

Gammelgård tilhørte en familie, der gennem syv generationer skabte sig velstand. Hovedbygningen blev opført i 1818 og fik sin førstesal tilføjet i 1838. Den var beboet indtil 1910, hvor en ny moderne bolig stod færdig.

Fruen på gården besluttede, at det gamle hus skulle bevares, så døren blev låst og intet blev ændret.

Bygningen fremstår i dag helt intakt, med fine bemalinger på væggene og inventar fra den tid. Hele Gammelgård er i dag museum, som er optaget på UNESCOs Verdensarvliste.

Karlsgården

Besøget i Karlsgården få kilometer syd for Järvsö var et ekstra program-punkt, hvor Gunilla Björs igen stillede op, denne gang for at fortælle om den gamle gård, som er et besøgs-mål i "Världsarvet Hälsingegårdar".

Karlsgården

Vendebänk, Karlsgården

Vores chauffør

Karlsgården

Note: I fortællingen Järvsö Hembygds gård 2 optræder begrebet: ... *den lokale "sockenlapp"*.

Gunilla Björs har ikke vidst, at vi danskere slet ikke kender det ord, for så ville hun have forklaret: *Sockenlappar var en yrkesgrupp bland samer som bodde i socknar utanför lappmarken och som var anställda av bondebefolkningen för att utföra vissa uppgifter ... som var tabubelagda bland delar av den svenska allmogebefolkningen.*

Det er et Norrlandsk fænomen, som næppe kendes i det øvrige Sverige. Læg mærke til, at der er tale om et ansættelsesforhold, og at det ikke er finner. Det drejer sig om svenske lapper, som talte samisk og af den grund havde begrænset kontakt med den øvrige befolkning.

I Danmark havde vi rakkerne, hvis arbejde var "af samme skuffe": *Rakker var i ældre tid betegnelsen for de folk, som tog sig af renovation, flåning og partering af ådsler og den slags urent arbejde ...*

-- sv.wikipedia.org -- da.wikipedia.org

Red.

TENENs redaktion takker for tekstbidrag og billeder.

Kerstin Ekengren (1917-2007) – tekstilkunstner i Järvsö

Rejseholdets sidste aften på hotel Järvsöbaden, var ikke programsat fra starten. Efter intense dage med et alsidigt og vel tilrettelagt program, ville deltagerne sikkert trænge til at hvile ud aftenen inden hjemrejsen. Vi kom til at hvile ud, men med program!

Elisabeth Fransson, ekspert i Hälsinglands tekstiler og bosiddende i Järvsö, introducerede os til aktiviteter på Järvsö Hembygds gård. Jeg tillod mig at spørge hende, om hun kendte en tekstilkunstner ved navn Kerstin Ekengren. Det gjorde hun i allerhøjeste grad. Elisabeth havde arbejdet tæt sammen med Kerstin omkring deres fælles interesse for tekstiler og satte stor pris på hende og hendes arbejder.

Mit kendskab til Kerstin Ekengren (1917-2007) havde jeg gennem hendes ægtefælle, kunstmaler Sture Ekengren (1918-1996), som hver sommer i mange år malede i Gudhjem på Bornholm. Han udstillede flere gange i mit daværende galleri og blev en nær ven af huset. Han omtalte ofte sin hustru Kerstin, som sad og vævede i deres hus i Järvsö, som var kendt som et af Sveriges første økohuse med jordvarme og masseovn. De byggede det i 1950 på en vidunderlig tomt i Sanna uden for Järvsö. Efter Kerstins bortgang i 2007 er huset stadig arbejdsplads og hjemsted og for kunstnere. Kerstins

nevø, kunstmaler Bo Söderström og dennes hustru tekstilkunstner Gudrun Åsling har nemlig overtaget huset. Så herligt. Efter Stures og Kerstins bortgang var det Elisabeth Fransson der, med sin store tekstile indsigt og nære tilknytning til hjemmet, fik ansvar for at overdrage væsentlige kunstneriske aktiver til Ljusdalsbygdens Museum.

Elisabeth berettede om en film "Lin blir gull" fra 2002 af Tuva Wretblad. Den blev vist i Sveriges TV og beskriver Kerstin Ekengren som kunstner. Filmen havde Elisabeth på en DVD, og hvis der var stemning for det, ville hun komme og vise

Hendes kunst består af tekstile tryk, vævninger og mønstre til den tekstile industri. Allerhelst arbejdede hun med naturmaterialer som håndspundet uld og hør. Hendes tekstiler er netop stærkt knyttet til hørtaditionen i Hälsingland og dobbeltvæv en foretrukket væveteknik. Hun fik sit kunstneriske gennembrud i 1960-erne og deltog i talrige fællesudstillinger, men også separat på Zornmuseet i Mora og i Hälsinglands Museum i Hudiksvall. Kerstin Ekengrens tekstiler smykker adskillige kirker i Sverige, fx Norrmalmskyrkan og Flemingsbergs kirke i Stockholm – og så selvfølgelig kirken i Järvsö med messehagel og diverse duge. Ingen tvivl om, at Kerstin Ekengren har stor betydning inden for tekstil kunst i Sverige.

Grete Kusk

ps.: I skrivende stund er DVD-en med "Lin blir gull" på vej hertil fra Sverige med posten. Fotobandleren i Järvsö har skaffet mig én – jeg glæder mig allerede. Måske mine tre rejsefæller fra Bornholm vil kikke med.

den i konferencelokalet på Järvsöbaden om aftenen.

Således kunne vi den sidste aften læne os tilbage i gode stole og nyde en stille, poetisk, smuk film om og med Kerstin Ekengren. Hendes store inspirationkilde var naturen og ofte detaljerne i den. Ikke så underligt, at udgangspunktet for hendes virke blev det naturskønne område Sanna, Hälsingland. I filmen ser vi hende arbejde ved væven, ser eksempler på skitser til større og mindre tekstile arbejder og ser hende pusle i haven og nusse om blomsterne.

Klässbols Linneväveri har stadig Kerstin Ekengrens design i produktion:

← foregående side: For og bagside af serviet 35×35 cm "Järvsö Linblomma", ubleget hør.

↑ Viskestykker 35×50 cm "Linsval", bellinnet i forskellige farver.

Hotel Järvsöbaden brugte papirservietter med tegning af Kerstin Ekengren. →

Bogomtaler:

Tvåändssticket af Birgitta Dandanell, Ulla Danielsson. Dalarnas museum. 3. oplag 2013.

Mange gamle sort/hvide optagelser og nye billeder i farver. 17×24,5 cm, 136 sider, ISBN 978-91-978114-5-3. Købt i Rättviks hemslöjdsstuga i Dalarna for 345 Skr.

Hurtigt forklaret er toendestrikning en teknik, hvor man bruger to tråde garn fra det samme nøgle til at skabe et tykt, varmt og holdbart strik-
ket tøjstykke. Et andet navn er tvebinding.

De første 69 sider i bogen er historie, som er god at få forstand af. De næste 37 sider er teknik og de sidste sider er opskrifter og efterbehandling. Til slut er der en side med henvisninger.

Det er godt at læse historien og en god bog mht. teknikken. Interessen genoplevedes, da Lise Warburg beskrev den i bogen "Den strikkende Madonna".

Dräkternas Hälsingland / mode - tradition - tolkningar af Håkan Liby. Udgivet af Gästrikre Hälsinge Hembygdsförbund. 2018.

Mange billeder, tegninger og fotografier – alt i sort/hvid og farver. 23,5×27,5 cm, 317 sider. ISBN 978-91 639-6990-4.

Købt for 295 Skr. i Hälsinglands Museum i Hudiksvall. Prisen var speciel for TENENs tur-deltagere – normalprisen er 395 Skr.

Først er der en gang historie, som er spændende. Derefter er de enkelte sogne i alfabetisk rækkefølge vist i billeder med tilbehør. Sidst i bogen findes noter, ordforklaringer, kilder og litteratur. Specielt historien er god at have, for dragterne er jo kun eksempler på righoldigheden i de enkelte sogne. Ordforklaringen er også god, da man blandt andet får at vide, hvad tingene hedder på svensk.

Ikke mindre god var rundvisningen på en lille del af Hälsinglands Museum i Hudiksvall, hvor vi bla. var i de hellige rum med brug af de hvide handsker. Her så vi mange dragtdele, udtrækshylder og æsker med billeder af, hvad der var indeni. *Jævnfør side 7 om besøg i Hälsinglands Museum.*

Mange skorter er ikke af ren uld, men af hør trend med uldindslag. Hovedtøjet er ofte en "skal" beklædt med stof, hvortil hører et lin. Det er måske den største forskel mellem danske dragter og dragter fra Hälsingland. Tasken til at sætte i nederdelens (skørtets) linning findes vistnok ikke i Danmark, hvor der bruges lommer uden beslag.

Vibeke Lilbæk

Samsø Broderifestival

I weekenden den 4. til 6. oktober 2019 fandt den første Samsø Broderifestival sted på Sælvig Camping.

Rikke Christensen og Pia Matthiassen havde planlagt festivalen, og de vil gerne have broderi frem i lyset på lige fod med strik og hækling. Ildsjælen Marna Foged har haft en stor finger med for at festivalen skulle foregå på Samsø. Birte Snedker ejer Sælvig Camping og har stået for indkvartering og forplejning. Det har de gjort godt!

Der var 13 workshops á 3 timers varighed. Emnerne strakte sig fra hedebo syning til frit broderi. Underviserne var Pia Matthiassen – Rikke Lyng – Björk Ottósdóttir – Laila Glienke – Birgit Bendtsen. Holdene var på 5 til 8 deltagere, så der var tid til alle. Underviserne øste ud af deres viden og gav tips og idéer i overflod.

Der var et par små udstillinger med broderier lavet af samsingere og fra Håndarbejdets Fremme.

Efter hjemkomsten har Pia og Rikke meddelt, at de vil gentage succesen den 2. til 4. oktober 2020.

Der bliver også et BrodeRibe 13. til 15. marts 2020. Initiativtagerne til de to festivaler har aftalt at betragte sig som kolleger til at synliggøre broderiet. Det bliver spændende at se, hvad der sker fremover.

Susanne Rundqvist Pedersen

Pia fortalte en historie om en kunstner, der malede pletter om til monstre. Herefter fik vi et lille stykke stof med pletter på, de var dog lavet med tekstilfarve. Så gik vi i gang med at tegne og brodere monstre, eller andet underligt på stofstykkerne. Det kom der mange spøjse broderier ud af.

Jeg deltog i fire workshops: Broderede smykker / stumpwork / iskrystal af hedebo-ringe / blomst med løse blade.

Kontaktliste for TENENs bestyrelse mv.

navn	by	mail	buvær
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 silke-annet@silke-annet.dk	formand + redaktion
Lone de Hemmer Egeberg	Birkerød	dehemmeregeberg@gmail.com	næstformand + kalender
Susanne Rundqvist Pedersen	Frederiksberg	susanne.rundqvist@mail.dk	kasserer
Lis Slottved	Aabenraa	lisslottved@gmail.com	sekretær + korrektur
Vibeke Lilbæk	Allerød	vofl3450@gmail.com	redaktion
Maj Ringgaard	Bagsværd	majringgaard@gmail.com	bestyrelse
Susanne Lervad	Frederiksberg	sl@termplus.dk	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Lynghby	banne.dalgaard37@gmail.com	korrektur
Ellen Bangsbo	København	ellbang@gmail.com	suppleant
Ellen Warring	Odense	ecmw@odense.dk	suppleant
Margit Ambeck	Valby	m.ambeck@gmail.com	revisor
Hanne Schneller	København	banne.schneller@hotmail.com	revisor- suppleant
Frits Lilbæk	Allerød	vofl3450@icloud.com	redaktion + webmaster

Postkort fra Järvsöbaden

Allerede i
1500-tallet
var her en
bondegård.
I 1600-tallet
blev gården
gæstgiveri.
Gården fungerer
i perioder
som tinghus.

I 1867 købte handelsmanden Olof Pehrson gården og drev både jordbrug, gæstgiveri og tinghus. I 1869 blev han gift og fik 7 børn.

I 1905 blev gården til et kurbotel og fik navnet Järvsöbaden. I "Svensk Bad- og Turisttidning" kunne man i 1907 læse annoncer for forskellige kurbade. Om Järvsöbaden: Beliggende en kilometer fra Jerfsö Jernvågsstation på en höjd af 187 meter over havet åbnes den 1. juni og anbefales som udmærket rekreatiønssted på grund af sin friske ozonrige luft, sit stille, fredfyldte landliv.

-- Annet Laursen Skjelsager

Pilgrimskirken i Kårböle

TENENs Hälsingland-expedition kom på vejen tilbage fra Fågelsjö gennem nogle af de områder, hvor den store skovbrand var året før. Der var stort set ryddet op, men landskabet var påfaldende bart og tomt.

S:t Olavs Offerkirke i Kårböle ligger på pilgrimsvejen mellem Uppsala og Nidaros i Norge. En sten fortæller, at den nuværende bygning er indviet i 1989 af ærkebiskoppen, landshövdingen, 12 præster og 1000 personer.

Kirken lugtede stadigvæk ubehageligt af røg indeni; men ellers var den uskadt.

-- vofl

